

מדינת ישראל
משרד החינוך
מינהל חברה ונוער
אגף של"ח וידיעת הארץ

אמנות בירושלים – אמנות בצלאל ואמנות רחוב

משכן "בצלאל" הראשון, אמנות "בצלאל" על דלתות וקירות, אמנות קירות עכשווית ברחוב אגריפס, בשוק מחנה יהודה, ברחוב יפו וב"כיכר ספרא"

"איש החזון ואיש המרץ המופלא... שץ בא לבשר לירושלים חיים של תקופה חדשה, חיים של מהפכה ויצירה, להניח יסודות לחיים אמנותיים, ללמד את בני יהודה מכחול והרגשת צבעים ולהוציא אמנות מציון.... כי ירושלים העתיקה חוגגת בעיניו"

(ק"י סילמן, 1932)

תמונות: גבי עשירי אלא אם צוין אחרת

מאת: **גבי עשירי**
עיבוד ועריכה: **רונית בין**
עריכה לשונית: **אפרת חבה**

תשע"ז, 2017

רחוב הנביאים 30, בניין ארלדן ירושלים, 91911, טל': 02-5603190/1, פקס': 02-5602054
אגף של"ח וידיה"א – inbalba@education.gov

קובץ זה מכיל קישורים גם לאתרים חיצוניים לאתרי משרד החינוך.
תוכן אתרים אלו, לרבות הפרסומות שבו, הוא באחריות בעלי האתרים ואינו באחריות משרד החינוך.

פנימי, לא להפצה

אמנות בירושלים – אמנות בצלאל ואמנות רחוב

משכן "בצלאל" הראשון, אמנות "בצלאל" על דלתות וקירות, אמנות קירות עכשווית ברחוב אגריפס, בשוק מחנה יהודה, ברחוב יפו וב"כיכר ספרא"

"איש החזון ואיש המרץ המופלא... שץ בא לבשר לירושלים חיים של תקופה חדשה, חיים של מהפכה ויצירה, להניח יסודות לחיים אמנותיים, ללמד את בני יהודה מכחול והרגשת צבעים ולהוציא אמנות מציון.... כי ירושלים העתיקה חוגגת בעיניו"

(ק"י סילמן, 1932)

"עשרה קבים יופי ירדו לעולם תשעה נטלה ירושלים ואחד כל העולם כולו" (קידושין מט ע"ב). מסלול הסיור, המתפתל ברחובות ירושלים, משקף אמרה זו. בפינות גלויות וחבויות, נגלה טפח מהאמנות הארץ-ישראלית שהוביל בוריס שץ, מייסד האקדמיה לאמנות "בצלאל", אשר היה הרוח החיה בחידוש האמנות והאומנות בעיר בתחילת המאה ה-20. נראה אמנות רחוב, המעטרת את קירות הבתים ואת המבנים בירושלים – שחלקה נוצר בפרויקטים יזומים וחלקה בציורי גרפיטי לא מאושרים, כדרכם של ציורי גרפיטי בכל העולם, שהם כלי לביטוי ולהעברת מסר. האמנות שנראה שזורה בסיפורים היוצרים יחד רקמה אנושית המעניקה לירושלים נדבך נוסף של יופי ושל ייחודיות.

בוריס שץ (1866-1932) נולד בליטא. בצעירותו, עזב את הישיבה שאלה נשלח והחל לומד אמנות (ציור ופיסול) בוילנה. לאחר מכן, התמחה בוורשה ובפריז. נסיד בולגריה הזמים את שץ להיות פסל החצר שלו, ובהמשך ייסד שץ וניהל את "האקדמיה המלכותית לאמנויות" בסופיה (1895-1906). בעקבות הפרעות ביהודי קייסינב ולאחר מפגש עם הרצל (1903), היה שץ לציוני נלהב. הוא הציע לקונגרס הציוני להקים בירושלים בית ספר לאמנות עברית. ראשי הציונות, שהכירו בחשיבות התרבות כחלק מן ההגשמה הציונית וככלי חינוכי להעמקת הידיעה העצמית שלנו כעם, תמכו ברעיון, וכך, ב-1906, עלה שץ לארץ והקים

בוריס שץ, מתוך: ויקיפדיה

בירושלים מרכז לאמנות שנשא את השם "בצלאל". שץ, שהיה אוטופיסט, נהג להלך ברחובות ירושלים לבוש לבן. הוא אף כתב רומן

אוטופי בשם "ירושלים הבנויה", העוסק בארץ ישראל בשנת 2018, כפי שנראתה בעיני רוחו. אך האוטופיה לא סייעה למוסד שהקים והוא נקלע לקשיי מימון. בוריס שץ יצא למסע לגיוס כספים בארצות-הברית (1932), ובמהלכו נפטר. גופתו הועלתה ארצה ונטמנה בהר הזיתים.

בוריס שץ, אשר צבע את ירושלים הדהויה, היה מקור השראה לסיור זה. בתחילת הסיור, כאמור, נתחקה אחר פעילותו של שץ ושל בית הספר "בצלאל", ובהמשך נבחן אמנות עכשווית המצוירת על קירות בנייני ירושלים והמוסיפה לעיר צבע בדומה למה שעשו אמני "בצלאל" בזמנו.

(הרחבה נוספת ראו [כאן](#)).

ציורי הקיר בירושלים

את מרבית ציורי הקיר הגדולים בירושלים יצרו חברי "Cite De la Creation" (עיר היצירה). קבוצה זו היא סדנת אמנים שיתופית הפועלת בליון שבצרפת מאז 1978. חברי הקבוצה מתמחים בציורי קיר ועוסקים בהכשרת אמנים מכל העולם. ציורי הקיר נעשים בשטחים ציבוריים ומטרתם לשקף את הזהות המקומית ואת המציאות היומיומית של תושבי האזור, כמו גם את תקוותיהם. הקבוצה פעלה בערים רבות בעולם, בעיקר באזורי מצוקה. לירושלים הוזמנו ביוזמה משותפת של עיריית ירושלים ומשרד התיירות.

אמנות הגרפיטי היא תופעה תרבותית ואמנותית הנצפית במקומות ציבוריים בכל רחבי העולם, בכל השפות ובקרב כל הלאומים. זוהי דרך להביע עמדה במתחם הציבורי בלי להתחייב לדיאלוג ובלי לקבל אחריות על הנאמר. לרוב, ציורי הגרפיטי נעשים בניגוד לחוק וללא אישור מבעל הרכוש שעליו הם נוצרים. לציורי הגרפיטי חיים קצרים. ייחודם העיקרי של אמני הגרפיטי הוא במיומנותם וביכולתם להפיק בזמן קצר ותחת לחץ יצירות שבתנאים אחרים נדרש להן זמן רב יותר. אמנות הרחוב חושפת בפנינו פינות שקודם לה התעלמנו מהן, ואגב כך צובעת את חיינו בצבע אחר, חדש ונועז. (הרחבה נוספת ראו [כאן](#)).

פרטי המסלול

משך המסלול: 4-5 שעות (ללא נסיעה).

אורך המסלול: כ-4 ק"מ.

נקודת התחלה: סמטת אדלר 7.

נקודת סיום: "כיכר ספרא", בפינה המערבית ביותר של הכיכר, סמוך לרחוב יפו.

מגבלות:

כניסה למתחם "בצלאל" הראשון, בסמטת אדלר, דורשת תיאום מראש, טל': 02-6245004.

כניסה ל**בית האמנים** דורשת תיאום מראש.

אפשר לראות חלק מציורי הגרפיטי בשוק רק בערב או בשבת, כאשר תריסי החנויות מוגפים.

דגשי בטיחות: יש לנקוט משנה זהירות בחציית כבישים.

דרגת קושי: קל, בר-נגישות , למעט ברחוב הנביאים ובכניסה לבית האמנים.

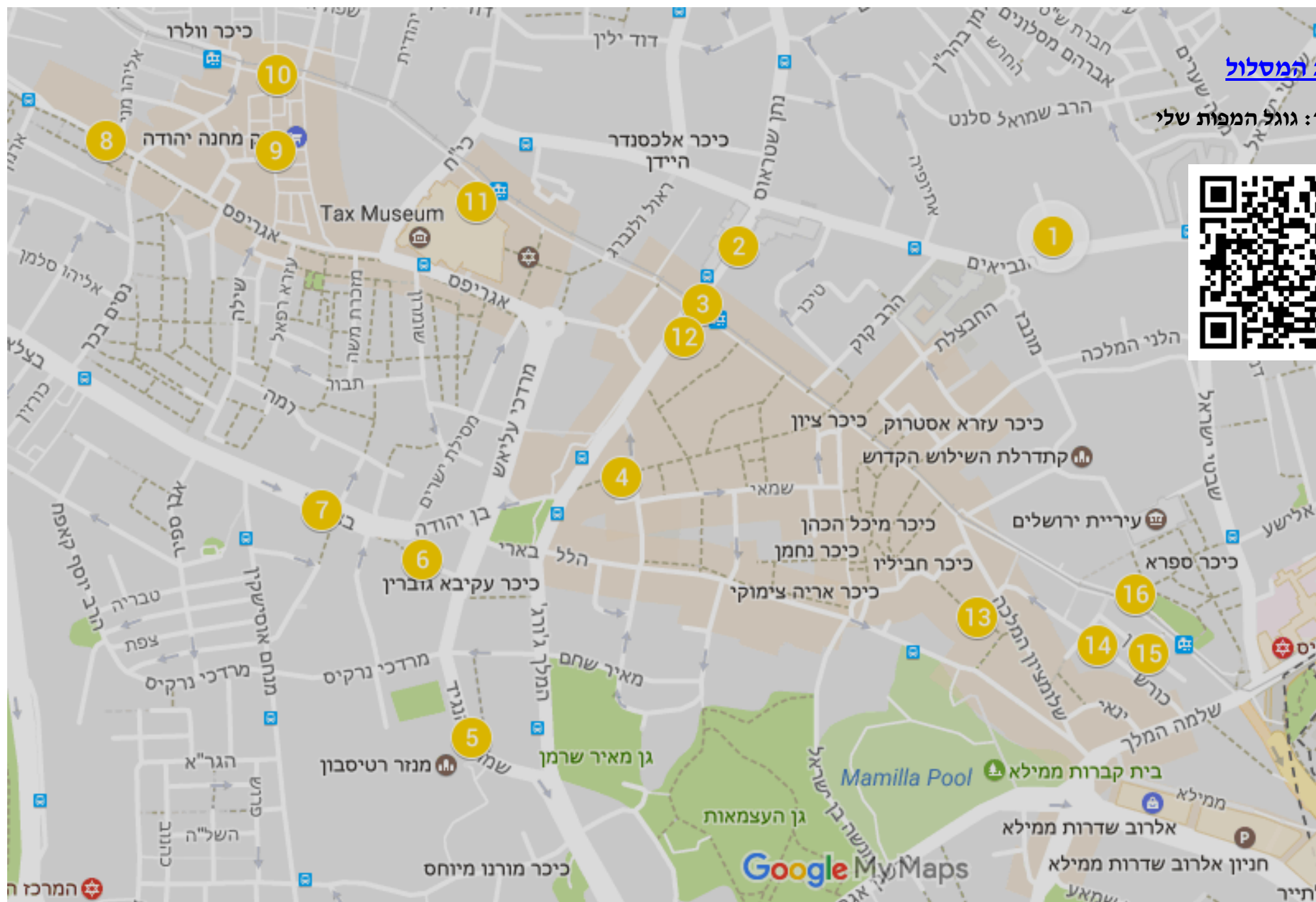
ציוד מיוחד: אין.

אתרים בתשלום: אין.

תחילת המסלול **במשכנה הראשון של האקדמיה לאמנויות "בצלאל" (1)**, בסמטת אדלר 7. נלך לרחוב הנביאים ונפנה בו מערבה (ימינה). ברחוב שטראוס נפנה לכיוון דרום-מערב (שמאלה) לעבר **דלתות בית החולים "ביקור חולים" (2)** ברחוב שטראוס 6. בצומת הרחובות שטראוס ויפו, אפשר לראות את שמות הרחובות חקוקים באריחי קרמיקה (3). נחצה את רחוב יפו אל רחוב המלך ג'ורג' ונלך בו עד לרחוב בן-יהודה, ובו נפנה לכיוון צפון-מזרח (שמאלה), אל קיר ציור **"ילדי ירושלים" (4)** ברחוב בן-יהודה 21. נחזור על עקבותינו לרחוב המלך ג'ורג', נלך דרומה (שמאלה) עד רחוב שמואל הנגיד, ובו נלך עד **בית האמנים – מבנה "בצלאל" הישן (5)** ברחוב שמואל הנגיד 12. נמשיך צפונה ברחוב שמואל הנגיד ונפנה לכיוון צפון-מערב (שמאלה) אל רחוב בצלאל. נלך עד **בית שץ (6)** ברחוב בצלאל 3. נמשיך ללכת ברחוב בצלאל עד לבניין ז'ראר בכר כדי לצפות ביצירה **"מסביב לעולם ב-92 יום" (7)** בבצלאל 11. ניכנס לנחלאות דרך רחוב הנציב, נפנה מזרחה (ימינה) ברחוב התבור וצפונה (שמאלה) לרחוב השומרון. בדרך כדאי לתור אחר ציורי גרפיטי המופיעים על עמודים ועל גגות הבתים. ברחוב אגריפס נלך לכיוון צפון-מערב (שמאלה) עד רחוב אליהו מני, אל ציור **"השוק" (8)** שבקרן הרחוב שמואל ברוך 9. ממש מול הציור, אפשר לראות את פניה של בת שבע, תושבת שכונת נחלאות, ה"מודל" שעל פיו צויר הגרפיטי אשר על דלתות המחסן. נשוב על עקבותינו ברחוב אגריפס לכיוון שוק מחנה יהודה (אפשר לראות גרפיטי נוספים ברחובות אילת וגזר). בהגיענו לרחוב מחנה יהודה, נפנה צפונה (שמאלה) אל תוך **שוק מחנה יהודה (9)**, ובמעבר בו לכיוון רחוב יפו, נוכל להבחין בציורי גרפיטי רבים המעטרים את הקירות ובעיקר את התריסים ואת הדלתות של דוכני השוק. נפנה מזרחה (ימינה) ברחוב יפו אל ציור המתאר את **הווי בית הספר "אליאנס" (10)**, ברחוב יפו 101. נמשיך במורד רחוב יפו, ומיד לאחר שנעבור את "מרכז כלל" נפנה ימינה. ליד דוכן פיס, סמוך ל"שער אליאנס", ברחוב יפו 97, נוכל לראות מקבץ יפה של ציורי גרפיטי (11). נמשיך ללכת ברחוב יפו עד למפגשו עם רחוב המלך ג'ורג'. מנקודה זו, אפשר לראות היטב את **ציור הקיר "תחבורה בירושלים" (12)**, ברחוב יפו 54. נמשיך ברחוב יפו עד לרחוב שלומציון המלכה, נפנה לרחוב יוסף ריבלין וממנו לרחוב שמעון בן שטח. על קירות בניין הביטוח הלאומי, ברחוב שמעון בן שטח 4, נמצאים **הציורים הצבעוניים (13)**. נלך עד סוף הרחוב ונפנה לכיוון צפון-מערב (שמאלה) ברחוב שלומציון המלכה ולכיוון מזרח (ימינה) ברחוב כורש. ברחוב כורש 10, כיכר קטנה שבה הציור **"גן עדן" (14)**. נחזור על עקבותינו ונפנה לכיוון צפון-מזרח (ימינה) ברחוב עוזי חסון ומיד לכיוון דרום-מזרח (ימינה) לרחוב שושן, שלאורכו נעשה **פרויקט גרפיטי עירוני (15)**. נצא דרך רחוב יוחנן מגוש חלב אל רחוב יפו, נחצה את הרחוב ונלך לכיוון צפון-מערב (שמאלה) עד הקיר ב"כיכר ספרא" שעליו מתנוססת **מפת קלובר (16)**, ברחוב יפו מול בית מספר 21. כאן מסתיים המסלול.

מפת המסלול

מתוך: גוגל המפות שלי

תיאור האתרים שבמסלול

משכנו הראשון של ["בצלאל"](#) (1), סמטת אדלר 7

פרופסור בוריס שץ ייסד את בית הספר לאמנות "בצלאל" ב-1906 בתמיכתם של חברי הקונגרס הציוני, אשר ראו בחידוש האמנות היהודית חלק מהמאבק הלאומי. שמו של המוסד נלקח משמו של בצלאל בן אורי (מקים המשכן), שכדברי שץ, היה "חכם החרשים העברי הראשון שבנה לו לפניו מקדש במדבר". מטרותיו של המוסד היו: גאולת היישוב בארץ ישראל מחרפת "החלוקה", פיתוח ה"אינדוסטריה (התעשייה) הביתית" כמקור רווח ועניין ליהודים, פיתוח ארץ ישראל כמרכז למלאכת יד שימשוך אליו תיירות וצליינות, ואגב כך פיתוח תחומי עבודה נוספים שיספקו את

[בית בצלאל הראשון](#), מתוך: ויקיפדיה

צורכי האוכלוסייה היהודית והציונית: קישוט בתי כנסת, תעשיית שטיחים וייצור תשמישי קדושה. משכנו הראשון של בית הספר היה

במבנה שכור במתחם שבנו מלכי אתיופיה סביב לכנסייה ולמנזר הסמוכים. בכיתות התקיימו שיעורי ציור ופיסול וסדנות אריגה, קליעת קש ופסיפס, ובחצר עבדו סתתים. כיום, שוכן במבנה זה הארגון הנוצרי "גשרים לשלום", אשר חבריו עוסקים בקירוב לבבות במזרח התיכון. (הרחבה נוספת ראו [כאן](#)).

דלתות [בית החולים "ביקור חולים"](#) (2), רחוב שטראוס 6

בשנת 1910, הונחה אבן הפינה להקמת בית חולים חדש מחוץ לחומות העיר. מבנה בית החולים היה בן שלוש קומות, והיו בו חדרים גדולים ומרווחים. אך בשל בעיות תקציב, הוא הוקם בשלבים, ובנייתו הסתיימה רק לאחר תום מלחמת העולם הראשונה. חנוכת הבית הרשמית נערכה בפסח תרפ"ה (1925)

בנוכחות הנציב העליון, סר הרברט סמואל. בחזיתו של בית החולים, קבועים עד היום שלושה זוגות של דלתות נחושת, פרי תכנונו של זאב רבן (רבניצקי, 1890-1970), שהיה אחד המורים החשובים ב"בצלאל" ושסגנון עבודתו נחשב נציג מובהק של סגנון "בצלאל". את הדלתות עצמן יצר חביב ששון, אמן "בצלאל" גם הוא. על הדלתות, רקועים סמלי שבטי ישראל ודגמי חיות וצמחים, ומעליהם פסוק מספר ישעיהו: "וְנִתְּתִי בְּצִיּוֹן תְּשׁוּעָה לְיִשְׂרָאֵל תְּפָאֲרָתִי" ([ישעיהו מו, יג](#)).

סמלי שבטי ישראל שעל הדלתות הם דוגמה לתפיסתם של אמני "בצלאל", אשר שילבו ביצירותיהם מוטיבים יהודיים ומקראיים כביטוי לשאיפת העם היהודי לגאולת ישראל. האותיות העבריות עוצבו

במיוחד והיו לאחד ממאפייני "בצלאל". הדוגמות לחיות ולצמחים נלקחו מ"בית הנכות" (מוזאון), אשר הוקם ב"בצלאל" בשיתוף בין שץ לזואולוג ישראל אהרוני.

אריחי קרמיקה בצלאל (3), הצטלבות רחוב שטראוס ורחוב יפו

בצומת הרחובות שטראוס ויפו, יש שני שלטים שכדאי לשים לב אליהם. ברחוב שטראוס, שלט עשוי קרמיקה שבו

כתוב "רחוב טשנסלר" (שמו המנדטורי של הרחוב), וברחוב יפו שלט הנושא את שם הרחוב. אריחי קרמיקה אלו הם תוצרת סדנות הקרמיקה של "בצלאל" בשנות העשרים של המאה ה-20.

הבריטים ומושל ירושלים נתנו שמות לרחובות ירושלים, והמושל העלה רעיון ששמות הרחובות ייכתבו על גבי שלטי קרמיקה. לבקשת המושל, הגיע בשנת 1919 לירושלים האמן דוד אוהניסיאן לצורך שיפוץ אריחי הקרמיקה של כיפת הסלע. בעיות תקציביות וטכניות מנעו את המשך עבודתו של האמן בכיפת הסלע, וכשעלה הרעיון לכתוב את שמות הרחובות על אריחי קרמיקה, נרתם אוהניסיאן למשימה.

בוריס שץ, מייסד בצלאל, רצה להיות שותף לפרויקט. לאחר דיונים, הוחלט שדוד אוהניסיאן יצייר את השלטים בעיר העתיקה ו"בצלאל" יציירו את השלטים בעיר החדשה.

"ילדי ירושלים" (4), רחוב בן-יהודה 21

הציור "ילדי ירושלים" והחיים בעיר" הוא ציור הקיר הראשון שיצרו אמני סדנת "עיר היצירה" מהעיר ליון שבצרפת בירושלים. בציור נראים ילדי ירושלים (שאינם מזוהים כבני עם מסוים או כבני קהילה מסוימת) משחקים, מנגנים, מציירים, רוקדים, שמחים, רבים, משוחחים בטלפון ועוד מהווי חיי היומיום של ילדים. החלק ה"ירושלמי" בא לידי ביטוי בחולצות: חולצה צהובה שמספרה שמונה, החולצה של [אורי מלמיליאן](#), שחקן [בית"ר ירושלים](#) בעבר, והחולצה האדומה שמספרה שש, חולצתו של [עדי גורדון](#), שחקן כדורסל [בהפועל ירושלים](#). כמו כן, נראה בציור בובת השלג

הנשמרת על מזגן כדי שלא תימס, בובה המייצגת את היום המרגש ביותר בשנה עבור הילדים הירושלמיים – יום השלג. באופק הציור נראה נוף עירוני עתידי – חזון ירושלים כמרכז מסחרי וכלכלי משגשג.

בהמשך, נראה ציורים של מיזם עירוני חדש: "[עיר סיפור](#)", אשר עוקב אחר שבעה פרקי סיפורה של הסופרת גיל הראבן. נבחין באיורים לכל פרק על קירות בניינים, ומול האיורים, בגובה העיניים, בשלט עם הפרק עצמו.

בית האמנים "בצלאל הישן" (5), רחוב שמואל הנגיד 12

חלומו של בוריס שץ היה למצוא ל"בצלאל" משכן של קבע על חלקת אדמה מול העיר העתיקה. יותר מכול, חשק בפסגה שעליה עומד היום מוזאון רוקפלר, הצופה אל הר הבית. אולם, קניית הקרקע לא יצאה לפועל, וב-1908

העניקה הקרן הקיימת לישראל ל"בצלאל" צמד בתי פאר שקנתה מידי ערבי אמיד בשם אבו-שאכר. בית הספר "בצלאל" עבר למבנים החדשים, ובמהרה נפתחו בו מחלקות חדשות: כסף וצורפות, חיטוב ומסגרות, רהיטים קלועים, נחושת

והדפסי אבן ועוד. במקום הוצב גם אוסף מהחי והצומח בארץ ישראל, שנבנה בשיתוף הזואולוג ישראל אהרוני. אהרוני חיפש מקום לאוספיו, ושץ חיפש מקורות השראה לתלמידי "בצלאל" שהיו עתידים לחדש את רוח היצירה העברית הקדומה, וכך חברו השניים יחד:

כשיצאנו משם, אמר לי הפרופסור שץ: "אהרוני, אני הוגה רעיון חשוב שאתה תממש אותו. כידוע לך רוקמים בשטיחים כל מיני

עופות צבעוניים, פרפרי חן ופרחים יפים... אציע לידידי כי יבנה מגדל להצגת ציפורים ממולאות ויקנה גם את תיבות הזכוכית לפרפרים, שנתלן על הכתלים, ואמני בצלאל יציירום לפאר בהם ובציפורים את שטיחינו..." והייתה זו התחלה לבית הנכות הזואולוגי היהודי. (מתוך:

[תולדותנט](#))

[סיפורם של בוריס ש"ץ ושל](#)

[בצלאל](#), יוטיוב

בשני המבנים, לימדו למעלה משלושים מלאכות, ובשיא פריחתו של בית הספר, לפני מלחמת העולם הראשונה, פעלו בו כ-500 תלמידים ומורים. בוריס שץ הציב מנורת עץ גדולה על גג המבנה (מנורת החשמל הראשונה שהודלקה בירושלים), והיא עומדת במקום עד היום.

סקיעתו של המוסד החלה ב-1917, כאשר הטורקים הגלו את שץ לדמשק. מאז הוא נפתח ונסגר חליפות. בשנות השישים של המאה ה-20, שונה שם בית הספר והוא נקרא "אקדמיה לאמנות ולעיצוב בצלאל". ובשנות השמונים, עבר רוב בית הספר להר הצופים. במבנה ההיסטורי הצפוני נותרו מחלקות בודדות, והמבנה הדרומי הוענק ל"אגודת הציירים והפסלים הירושלמית", והיא הקימה בו את "בית

האמנים" הירושלמי. תבליטים מעשה ידיו של זאב רבן, שמתוארות בהם סצנות מקראיות, קבועים בחזית גרם המדרגות, ובמבואה תלויה תמונה גדולה של פרופ' שץ עומד בחזית הבית בגלבייה רחבה. (הרחבה נוספת ראו [כאן](#)).

[בית שץ \(6\)](#), רחוב בצלאל 3

עם מעברו של בית הספר "בצלאל" למעונו במרכז ירושלים בשנת 1908, בנה בוריס שץ בית מגורים צנוע בצדו האחורי של המוסד. הבית כלל דירת מגורים קטנה, סטודיו אישי לשץ

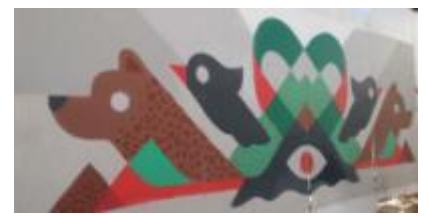

עצמו, ולאחר זמן נוסף לו גם חדר עבודה קטן בחצר הבניין, סמוך לשער הראשי. שץ, שהקרבה הפיזית למוסד שהקים הייתה בעיניו מובנת מאליה, לא זכה להתגורר בביתו הפרטי שנים רבות. ב-20 השנים האחרונות לחייו, הוא בילה את מרבית זמנו בנסיעות באירופה וברחבי ארצות-הברית, בהצגת עבודות המוסד ובגיוס כספים

להמשך פעילותו הסדירה. במהלך מסעו האחרון, בשנת 1932, נפטר שץ בארצות-הברית. במשך השנים הללו, התגוררו בבית שץ שאר בני המשפחה: אשתו, מבקרת האמנות ד"ר אולגה פבזנר, בנו [בצלאל \(ליליק\) ש"ץ](#) ובתו [זהרה סנדו שץ](#). בחזית הבית, בחלון שבעדו מכר שץ את עבודות הסדנה, מוצגות תערוכות מתחלפות המתארות את המפעל היצירתי של בני המשפחה בירושלים במשך מעל למאה שנים.

בדרך לאתר הבא, הציצו ימינה אל רחוב טרומפלדור, לגרפיטי המצויר על המחסומים המקיפים את אתר הבנייה. עיריית ירושלים הזמינה אמני גרפיטי לצייר על המחסומים, ולמעשה עשתה את הגרפיטי הלא-חוקי לאמנות רחוב ממוסדת. הגרפיטי יעמוד במקום זה עד אשר תושלם הבנייה ויוסרו המחסומים. (מעודכן לדצמבר 2016).

(הרחבה נוספת ראו [כאן](#)).

ציור זה הוא פרי עבודתם של אמני סדנת "עיר היצירה". הציור הוא הגדלת ציורו של גבריאל כהן. הציור מציג אתרים מכל העולם, וציורו ארך 92 יום. אפשר לזהות בציור אתרים שונים: מגדל אייפל, פסל החירות, הפירמידות, חומות העיר העתיקה וכיפת הסלע, מגדל פיזה, גשר לונדון, שער הניצחון ועוד. סדנת "עיר היצירה" בחרה להגדיל ציור זה כמחווה לאמנים ולציירים תושבי העיר. בשונה משאר ציורי הסדנה בירושלים, את מלאכת ההגדלה עשו אמני הסדנה בליון, והוא ונתלה כתמונה – בעוד יצירות אחרות של הקבוצה בירושלים הודבקו אל הקירות. מעבר לכביש, יש ציור על אריחי מתכת קטנים, ציור שאפשר למשש אותו ושהסבר לו כתוב בכתב ברייל. (הרחבה נוספת ראו [כאן](#)).

"השוק" (8), רחוב שמואל ברוך 9

במשך שנים, עמד ברחוב אגריפס (היום רחוב שמואל ברוך) בית שהיה סמל להזנחה של אזור השוק. בשל אילוצי חיסכון, לא חופה קיר הבית באבן אלא בפת, והבית נשא את התואר "הבית המכוער בירושלים". בדיאלוג שהתקיים בין אמני סדנת "עיר היצירה" ותושבי השכונות הסמוכות, הוחלט לצייר ציור בנושא שוק מחנה יהודה. הציור מביע את מאוויים של הסוחרים ושל התושבים שגם השוק, כמו ציור הקיר, יהיה נקי, מסודר, ססגוני ומשגשג. בציור משולבות דמויות מוכרות מבין התושבים והסוחרים, וברקע נראות בו שכונות ירושלים וההרים אשר סביב לה. בקשת, על אבן הראשה, תבליט אריה משער האריות. שוק מחנה יהודה נתפס בעיני דיירי הסביבה כמרכז ההווה הירושלמית, מקום שבו נשמרת המורשת המקומית, האותנטית והלאומית. הטיגריס (סמל הסולטן הממלוכי ביברס) שהומר לאריה מבטא תחושות אלה. ממש מול הציור, אפשר לראות את פניה של בת שבע, תושבת שכונת נחלאות, ה"מודל" שעל פיו צויר הגרפיטי אשר על דלתות

המחסן.

טו

שוק מחנה יהודה (9), ברחובות מחנה יהודה, אליהו

יעקב בנאי, בית יעקב

בהגיענו לרחוב מחנה יהודה, נפנה שמאלה אל תוך השוק, ואגב חצייתו לכיוון רחוב יפו, נוכל להבחין בציורי גרפיטי רבים המעטרים את הקירות ובעיקר את התריסים ואת הדלתות של דוכני השוק. אחד מיוזמי הפרויקט הוא ברל האן, בחור צעיר, בשנות העשרים לחייו, שעלה לארץ מארצות-הברית. האן סיפר שהרעיון צץ בראשו כששוטט בסמטות השוק באחת השבתות, ומראה השוק

גרפיטי בשוק מחנה יהודה, יוטיוב

הסגור לא נעם לעיניו. הוא דמיין את המקום כגלריית רחוב ירושלמית אחת גדולה, וסיפר על כך לחברו האמן סלומון סוזה, שעלה לארץ מלונדון.

השניים רצו לעשות את השוק למרכז תרבותי, שימשוך אליו אנשים תמיד ובמיוחד בשבת. בציורים שעל דלתות הדוכנים, אפשר לראות דמויות מוכרות: דוד בן-גוריון, מונטיפיורי, יוסי בנאי ועוד, ולצדן ציורים אחרים, כגון תותים (רוב הציורים צוירו על תריסי החנויות, ולכן אפשר לראותם רק כאשר חנויות השוק סגורות). (הרחבה נוספת ראו [כאן](#)).

"כל ישראל חברים" (10), רחוב יפו 101

ציור זה גם הוא תוצר סדנת "עיר היצירה", והוא מתמקד בעברו של המקום: בשלהי המאה ה-19, בנתה חברת "כל ישראל חברים" (אליאנס) כמה מוסדות חינוך, בהם מרכז להכשרה ולמלאכה בשם "[תורה ומלאכה](#)", שנבנה ב-1882. דורות של ירושלמים למדו במוסד זה, עד אשר נהרס בית הספר לטובת בניית "מרכז כלל" בשנת 1970. מן המבנה המקורי נותר כיום רק שער הברזל, שעליו מפורזל בצרפתית: "אליאנס 1882". לזכרו של המוסד החינוכי, הוחלט לקבוע

במקום ציור: נאספו תצלומים רבים, מארכיונים ציבוריים ומאלבומים פרטיים, המייצגים את הלימודים בבית הספר, את העבודה ואת ההווי בו לאורך כמאה שנים, והם הועתקו במדויק. הם מצוירים כנעוצים בקיר בדומה לתמונות על לוח שעם והם מעלים קטעי זיכרון מהעבר המפואר של המקום. במרכז הציור, בולט בניין "תורה ומלאכה" כפי שהוא נחקק בזיכרונם של רבים. בין התצלומים המופיעים בציור נמצאים גם דיוקנאותיהם של נסים בכר ואלברט ענתבי – מנהלי המוסד בראשיתו, וכן שער הכניסה למרכז "תורה ומלאכה", שריד

קיר הנצחה לבית ספר "אליאנס", צילום: אבישי טייכר, בתוך: ויקיפדיה

יחיד מהבניין שנהרס. הציור עצמו צויר בדיוק מאותה זווית שבה נראה בזמנו הבניין המקורי. (הרחבה נוספת ראו [כאן](#)).

אמנות הגרפיטי (11), רחוב יפו 97 (לצד "מרכז כלל", סמוך ל"שער אליאנס")

גרפיטי הם ציורים או כתובות שמצוירים ונכתבים ללא הסכמת בעלי הרכוש שעליו הם מופיעים. לעתים, גרפיטי הוא אמנות, לעתים מדובר בציורים או בכתובות שנועדו להעביר מסרים חברתיים שונים, פעמים רבות מסרים של מחאה ושל התנגדות לסדר הקיים.

אמני רחוב וציירי גרפיטי אשר נשאלו על אודות רצונם ליצור ברחוב נתנו לכך תשובות שונות ומגוונות. לדוגמה: "אני מתייחסת לקירות הרחובות כאל במה

ורוצה לבדוק איך הדמויות המצוירות שלי נראות עליה. ברחוב מקבלות

[פרויקט גרפיטי מנורה](#)

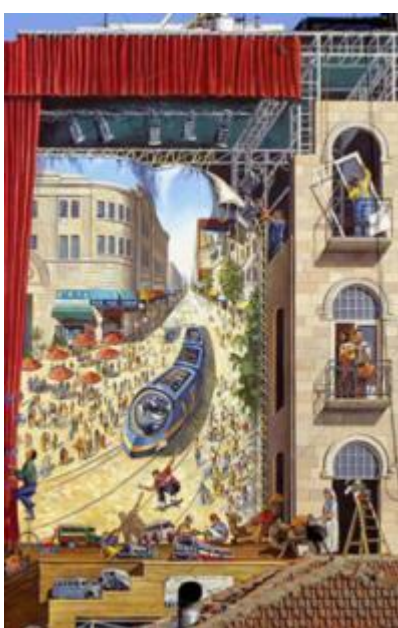

הדמויות שלי חיים אחרים" (Latzi Art אצל חגי מרום). מומלץ לפקוח עיניים בעת ההליכה ולשים לב לגרפיטי שלאורך הרחוב ושבסמטות היוצאות מרחוב יפו.

(הרחבה נוספת ראו [כאן](#)).

"תחבורה בירושלים" (12), רחוב יפו 54 (מבט מצומת הרחובות יפו ושטראוס)

בבית אשר על קירותיו הדרומיים צוירה היצירה "תחבורה בירושלים", פעלה החנות "מעייין שטוב" מ-1940 ועד שנת 2012. בציור נראית [הרכבת הקלה](#) של ירושלים פורצת בדהרה מציור הקיר. בצד ימין של הציור, נראה פועל במה על סולם תולה את התפאורה, כדי שיהיה ברור שהכול עדיין בגדר חלום (וכך היה בזמן שהציור צויר). בעת שאמני סדנת "עיר היצירה" ציירו את "התחבורה בירושלים", החלו העבודות המורכבות לסלילת המסלול לרכבת הקלה. האמנים אמרו על עבודתם זו ש"אם הנהגים התקועים בפקק יביטו בקיר ויירגעו – הצלחנו במלאכתנו" נירית שלו כליפא ואיילת הלל כהן אורגד **ציורי הקיר בירושלים**)

. הרכבת הקלה קרמה עור וגידים, והציור המביע את חלום הרכבת הקלה עודו עומד במקום. אפשר לראות בתחתית הציור את תולדות התחבורה בירושלים. המראה הכולל והצבעוניות יוצרים יצירה דמיונית פרועה, כאילו הכול מתרחש

בחוף ים בירושלים. אך בשונה מהתקווה שאכן הביאה אתה הרכבת

[ציור הרכבת הקלה](#), בתוך: ויקיפדיה

הקלה, נראה כי חוף ירושלים יישאר נחלתה של תל-אביב.
בדרך לתחנה הבאה, כדאי להסתכל על הגרפיטי המעטר את מחסומי הבנייה שב"כיכר חביליו".
(הרחבה נוספת ראו [כאן](#)).

ציורי קיר צבעוניים (13), רחוב שמעון בן שטח 4 (בניין הביטוח הלאומי)

ציור הקיר אשר על בניין הביטוח הלאומי הוא ציור משובב נפש, אשר צויר לאחרונה, גם הוא פרי מכחולם של אנשי "עיר היצירה". מטרת הציור היא לשמח את העוברים והשבים במקום במהלך היום ואת היושבים במסעדות ובברים בלילה. ואכן זהו ציור שמח, המתאר את פסטיבלי הריקוד והמוזיקה שנערכים בירושלים לצד תיאור הארכאולוגיה וההיסטוריה של העיר. אתם מוזמנים לזהות את הדמויות ההיסטוריות מחיי העיר שניבטות אליכם מן הקירות, ואף לשבת על הספסל ולהתמזג בתמונה.

"גן עדן" (14), רחוב כורש 10

ציור "גן עדן", שבצדו של הבניין, עשוי אריחים מסדנת הקרמיקה המשפחתית שבראשה עומדת מרי בליאן. בשנת 1918, נקראו שלוש משפחות של אמני קרמיקה מהעיר קוטחיה שבטורקיה לירושלים. מאז, מתקיימת בירושלים המורשת הארמנית עתיקת היוםין של תמונות אריחים. אחת משלוש המשפחות היא משפחת בליאן, המחזיקה בסדנת קרמיקה פעילה, שבראשה עומדת מרי בליאן. כבר בשנות השישים, הייתה מרי לציירת המרכזית של סדנת בליאן.

העבודה המונומנטלית (שישה על ארבעה מטרים) עשויה מאלף אריחים בקירוב. מלאכת היצירה נמשכה כשישה חודשים. האמנית לבדה, בלא עזרת אמנים מבצעים, ציירה ועיצבה את תמונת האריחים בסדנת המשפחה. אך כדבריה, רצונה העז להעניק לאנשי העיר ירושלים יצירה של יופי, של שמחה ושל תקווה סייע לה להתמודד עם העבודה הרבה. היצירה כוללת מרכיבים מגוונים, כגון: עצים, פרחים, חיות וצורות מופשטות, שאינם מתקשרים זה לזה בצורה רציונלית, אלא כסמלים וכסימנים המייצגים יחד את העולם הסיפורי והאידיאלי, את ההבטחה, וכך היא נוכחת בין קירות האבן כגן עדן מסתורי גם בימינו.

(הרחבה נוספת ראו [כאן](#)).

פרויקט גרפיטי עירוני (15), רחוב שושן

לאורך רחוב שושן, צוירו ציורי גרפיטי בפרויקט אמנות עירוני "קצוות אורבניים". מטרת המיזם – שיזמו (בשנים 2009 ו-2010) האגף לאמנויות בעירייה בשיתוף עמותת "רוח חדשה" ופסטיבל

ישראל – הייתה להוציא את האמנות מהמוזאונים ולהביאה אל המרחב הציבורי. העירייה העמידה לרשות אמני גרפיטי וציירי רחוב קירות, גגות, דלתות, חלונות, מדחנים וצינורות שבדרך כלל חל איסור לצייר עליהם כדי שיוכלו ליצור.

אזור מוזנח ואפרורי היה לחגיגת יצירה אמנותית הכוללת תמונות, ציורי גרפיטי ופסלים. מטבע הדברים, כאשר מדובר באמנות רחוב, חלק מן היצירות התבלו עם הזמן ועם הבנייה הרבה באזור, אך גם כך יש חן במה שנשאר.

(הרחבה נוספת ראו [כאן](#)).

מפת קלובר – "ירושלים מרכז העולם" (16), "כיכר ספרא"

ב"כיכר ספרא, יצירת קרמיקה המבוססת על מפת קלובר – שמקורה בציור שצייר האמן הינריך בנטינג בשנת 1585: ירושלים ממוקמת במרכזו של תלתן המורכב משלוש היבשות של העולם הישן (אירופה, אסיה ואפריקה).

בדמיונו של בנטינג, נתפסה ירושלים כעיר שבה מבצרים ומבנים גדולים, כיאה לעיר מרכזית וחשובה. את יצירת הקרמיקה יצר האמן הארמני ארמן דריאן. לאמן נדרשו שמונה חודשי עבודה כדי להשלים את הכנת אריחי הקרמיקה המרשימים. גובה היצירה שלושה מטרים ורוחבה 4.5 מטרים. היצירה הוצבה במקום בשנת 2009. דריאן הצעיר הגיע לארץ לביקור ב-1990 והחליט להישאר בירושלים וליצור בה.

(הרחבה נוספת ראו [כאן](#)).

ביבליוגרפיה מומלצת

- א', מירון (עורך) (1996), **ירושלים וכל נתיבותיה**, ירושלים: יד יצחק בן-צבי.
- אולמרט, ע' (2004), "על קירותייך ירושלים", **פנים – תרבות, חברה וחינוך**, 28.
- אלבוים-דרור, ר' (2006), "גן עדן, גן אהבה ועמק רפאים", **עת-מול: עיתון לתולדות ארץ ישראל ועם ישראל**, 186, עמ' 6-9.
- בדה, ג"ק (2007), "בצלאל של שץ: בין אייקון ציוני לאמנות עברית", **היחידה להיסטוריה ותיאוריה, בצלאל**, 5.
- בר, ד' (2007), "ירושלים הבנויה של בוריס שץ – בין דמיון למציאות", **היחידה להיסטוריה ותיאוריה, בצלאל**, 6.
- גילעת, י' (2007), "כי מציון יצא יופי ואמנות מירושלים", **עת-מול: עיתון לתולדות ארץ ישראל ועם ישראל**, 186, עמ' 10-13.
- "האגדה לבית שץ" (2006), **עת-מול: עיתון לתולדות ארץ ישראל ועם ישראל**, 186, עמ' 26-29.
- ח', מרום (עורך) (2011), **מחתרת הגרפיטי של תל-אביב, תל-אביב: חלפי**.
- כנען-קידר, נ' (2004), "רוזי גן עדן – תמונת קיר ארמנית מונומנטלית בירושלים", **אריאל – כתב עת לידיעת ארץ ישראל**, 168, עמ' 6-11.
- לורן-בלקין, א"ד וסרנט, ו' (2002), "בין ונדליזם לאמנות", **אדריכלות ישראלית – רבעון לאדריכלות ועיצוב**, 48, עמ' 60-77.
- מישורי, א' (2003), **שורו הביטו וראו – איקונות וסמלים חזותיים ציוניים בתרבות הישראלית**, תל-אביב: עם עובד.
- סילמן, ק"י (1932), "שץ וירושלים", **מאזניים**, 47, עמ' 5-7.
- שלו-כליפא, נ' והלל כהן-אורגד, א' (2007), "ציורי הקיר בירושלים", **אריאל – כתב עת לידיעת ארץ ישראל**, 179, עמ' 6-33.

קישורים אינטרנטיים נוספים

[אמנות לעם: בעקבות בוריס שץ – מסע אחר](#).

[אמנות רחוב](#).

[בצלאל](#)

["בצלאל" של שץ: בין אייקון ציוני לאמנות עברית](#) – גו' קים בדה.

[דווקא ממש נעים לראות שוק סגור](#).

[כי מציון יצא יופי ואמנות מירושלים](#) – יעל גילעת, יד יצחק בן-צבי.

[מקדש במדבר](#) – יד בן-צבי.

[סיור בשוק](#).

[פרויקט "טאבולה ראסה" – שוק מחנה יהודה](#).

[מידע נוסף לאתר במסלול](#)

